

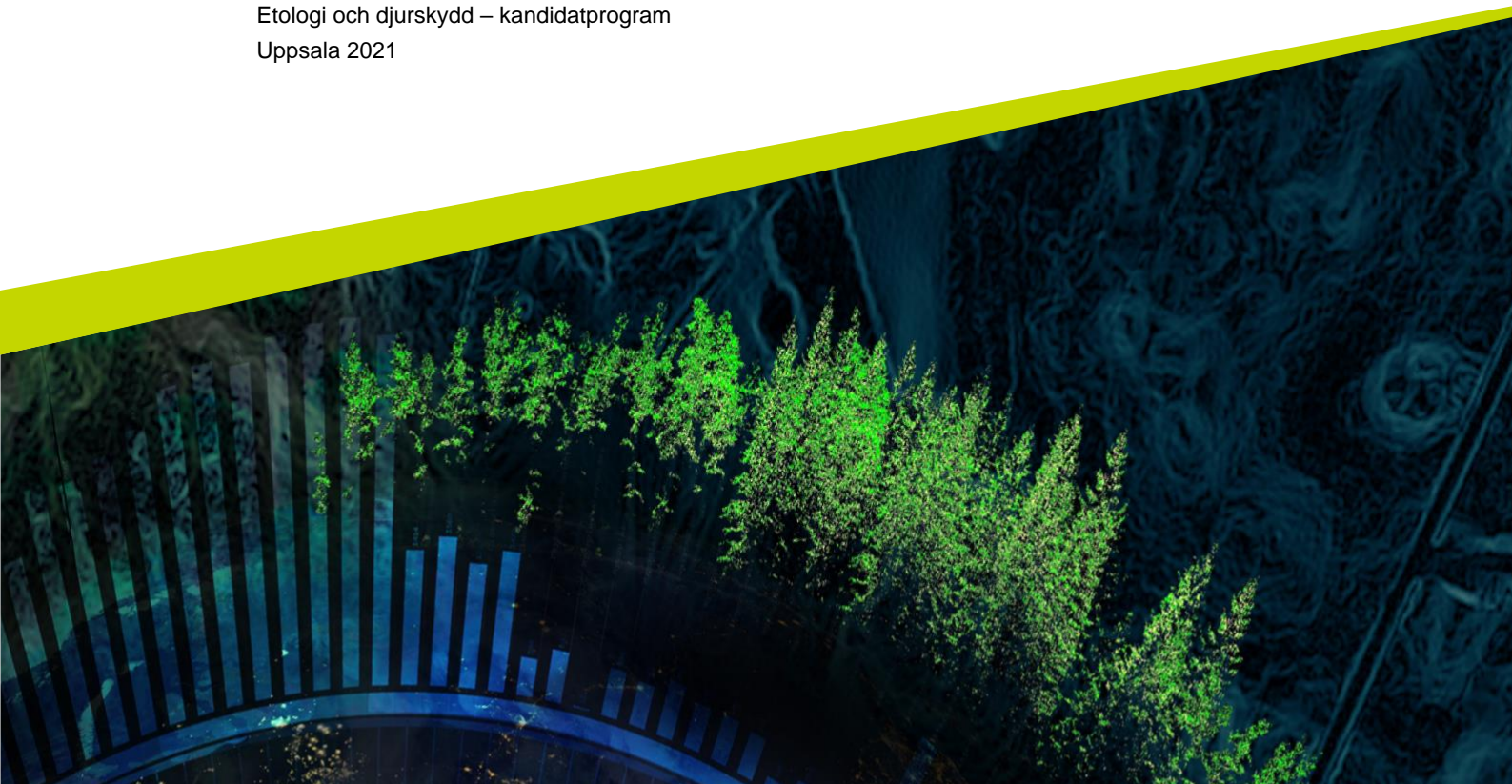

Djuretik i det vilda

Animal ethics in the wild

Petra Sandberg

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Etologi och djurskydd – kandidatprogram
Uppsala 2021

Djuretik i det vilda

Animal ethics in the wild

Petra Sandberg

Handledare:	Olle Torpman, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Examinator:	Katarina Cvek, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för kliniska vetenskaper
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i biologi
Kurskod:	EX0867
Program/utbildning:	Etologi och djurskydd – kandidatprogram
Kursansvarig inst.:	Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2021
Nyckelord:	utilitarism, rättighetsetik, ekocentrism, sentientism

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Abstract

From being seen solely as non-sentient property, animals and their emotional capacities now evoke interest from scientists as well as the public. The acceptance of animals as sentient beings has played an important part in the progress of animal ethics, but far from all animals are included in such a view. Wild animals are often disfavoured on account of their wildness and the lack of close connections to human beings. This entails significant consequences for our treatment of and attitudes toward wild animals. The moral differences between wild and human-controlled animals lead to difficulties when facing the issue of wild animal suffering and how humans relate to this problem. A potential human responsibility over wildlife will involve the encounter of wild animals as a part of ecosystems and different processes in nature. The sensitivity to human impact in such entities makes it questionable if human interaction in nature is exclusively adverse to individual wild animals and the purpose they serve in their natural habitat. To elucidate the proper solution to such a moral dilemma, ethicists have put forward arguments based on different ethical values. To navigate through the discrepancy that may arise with different views, applied ethics will provide a tool in order to find a practical solution. This essay has examined the moral issue of wild animal suffering using arguments from the utilitarian theory and the rights view. Additionally, this essay has surveyed the relational and environmental accounts to this ethical dilemma. The literature studied shows that wild animal suffering is a complex question, something that entails that it may be relevant to combine values from different ethical approaches in order to do the right thing. This study may contribute to the debate with an ethical analysis and information regarding the relevant aspects of wild animal suffering.

Keywords: utilitarianism, rights theory, ecocentrism, sentientism

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	10
1.1. Normativa etiska teorier	11
1.1.1. Utilitarism	11
1.1.2. Rättighetsetik	12
1.2. Sentientism.....	12
2. Syfte.....	14
2.1. Frågeställningar.....	14
3. Material och metod.....	15
3.1. Tillämpad etik	15
4. Resultat	16
4.1. Människans syn på djur	16
4.1.1. Speciesism	16
4.1.2. Människans relation till djur	16
4.1.3. Människans relation till vilda djur.....	18
4.2. Ekocentrism och djuretik	20
4.2.1. Mänsklig påverkan.....	21
4.2.2. Värdegrunder och praktiska implikationer.....	21
4.3. Vilket ansvar har människan över vilda djur?	23
4.3.1. Utilitaristiska argument	23
4.3.2. Rättighetsetiska argument.....	24
4.3.3. Handlingsalternativ	25
5. Diskussion	28
5.1. Samhälleliga aspekter.....	30
5.1.1. Hållbarhet	31
5.2. Studiens tillämpning	31
5.3. Vidare forskning	31
5.3.1. Förslag på framtida frågeställningar.....	32
5.4. Metodens fördelar och nackdelar.....	32
5.5. Litteraturens styrkor och svagheter.....	33
5.6. Slutsats.....	33
6. Populärvetenskaplig sammanfattning	35

Tack36

Referenser37

1. Inledning

Under de senaste årtiondena har frågan om djuretik och djurs välfärd blivit alltmer uppmärksammasad (Horta, 2010; Rollin, 2019). Frågans ökade fokus har gått hand i hand med en kritiserad utveckling av intensiva djurhållningssystem (Szücs *et al.*, 2012), ökad kunskap om djurs medvetande (Moen, 2016) och filosofiska teorier som börjat inkludera djur som moraliska objekt (Horta, 2010; Fraser, 2012). Synen på djur som kännande individer har därmed etablerats och accepterats (Francione, 2010), vilket också förändrat människans relation till och förpliktelser gentemot djuren. Detta blir tydligt i de många djurskyddslagstiftningar som uppförts eller uppdaterats (Francione, 2010), där djurs lidande och rättigheter blir en fråga för mänskligt ansvar. Trots dessa framsteg är de flesta djur fortfarande exkluderade från den etiska debatten (Moen, 2016). Det gäller inte minst de vilda djuren, som existerar utanför människans direkta kontroll. För de djur som lever fritt utanför bondgården, djurparken, cirkusen eller människans hem kan friheten tyckas vara total, kanske till och med avundsvärd. Romantiseringen av naturen har dock bieffekten att dess brutalitet går oss förbi, vilket osynliggör ett massivt lidande för ett enormt antal djur (Moen, 2016). För de vilda djuren i naturen gäller ingen djurskyddslagstiftning, istället råder snarare djungelns lag där habitatförstörelse, predation, sjukdomar och en utdragen, plågsam död utgör en problematisk vardag (Tomasik, 2015; Moen, 2016). Om samhällsnormen är att djurs, eller kännande varelsers, lidande bör motverkas kan det tyckas vara ett misslyckande hur människan blundat för djurrikets kanske mest omfattande lidande, där människan som art i många fall även verkat som en orsakande faktor (Delon & Purves, 2018) genom en direkt såväl som indirekt inverkan på djur och natur (Fraser & McRae, 2011).

Problemet med vilda djurs lidande är dock komplext, inte minst på grund av de vilda djurens roller i olika ekosystem. En förändring i ekosystemen eller hos en individ har stor risk att spridas till andra individer eller delar av ekosystemen, och det innebär inte nödvändigtvis en positiv inverkan (Fraser, 2012). En fråga som kan ställas är därför om det överhuvudtaget ska ses som en skyldighet för människan att hjälpa djur i det vilda. Är det kanske snarare fel av oss att påverka vad som sker i naturen då det riskerar få stora negativa konsekvenser?

Ytterligare en aspekt som påverkar människans inställning till vilda djurs lidande är hur synen på vilda djur skiljer sig åt från hur vi ser på djur under mänsklig kontroll. Människans inställning till djur är beroende av arttillhörighet, fördomar och nuvarande kunskap om djuret i fråga samt den historiska såväl som den rent

personliga relationen (Lafollette & Shanks, 1996; Würbel, 2009; Sözmen, 2015). Naturen har en anonymitet som saknas bland mänskligt kontrollerade djur (Bovenkerk *et al.*, 2003). Genom de olika interaktioner vi har med de hållna djuren, etiskt försvarbara eller inte, bildar vi en relation där namnbrickor och identitetsmärkningar gör djuren till individer. Att se de vilda djuren på samma sätt och särskilja dem från sitt sammanhang är inte helt självklart. Frågan är om detta bör ligga till grund för den särbehandling av djur som sker idag.

För att förhålla oss till och kunna fastställa vad som är rätt och fel gällande vår egen roll i djurens liv bör vi utgå ifrån etiska teorier utifrån befintlig kunskap om djurens biologi (Würbel, 2009). Att applicera djuretiska teorier och tillhörande argument på problemet med vilda djurs lidande kan därför ha stor inverkan på de vilda djurens liv och ger oss en fingervisning om hur vi bör agera för att göra rätt val i frågan i framtiden.

1.1. Normativa etiska teorier

I etiska problemställningar diskuteras rätt och fel, något som inte enbart beror på personliga åsikter eller känslor (Regan, 1997). Etiska ståndpunkter kräver även en argumentation som försvarar och validerar ståndpunkten (Regan, 1997). Genom normativa etiska teorier beskrivs vilka moraliska gränser som bör inverka på människans frihet (Regan, 2001). Svaren från teorierna skiljer sig ofta åt och är ibland helt motsägelsefulla, inte minst på frågan om djurs moraliska status (Regan, 2001). Grovt indelat kan teorierna ses som konsekvensetiska eller icke-konsekvensetiska.

1.1.1. Utilitarism

Utilitarismen är en konsekvensetisk teori (Perrine, 2020), enligt vilken moralen beror på konsekvenserna av våra handlingar, inte om handlingarna i sig anses vara moraliskt korrekta eller inte (Regan, 1997). Vidare är utilitarismen en sentientistisk teori, enligt vilken alla kännande varelser har direkt moralisk status (Singer, 1975). Vi har då en skyldighet att agera på ett sätt som ger de bästa konsekvenserna för alla som berörs av dessa, även de djur som betraktas som moraliska objekt (Regan, 2001). Konsekvenserna är den enda faktorn som avgör huruvida en handling kan anses vara moraliskt riktig eller inte och av det följer också att två olika handlingar som leder till samma konsekvenser har samma moraliska värde (Everett, 2001). Utilitarismens anhängare ser ofta att det som är intrinsiskt gott, det vill säga värdefullt i sig självt, är något som lycka och att det då är lyckan som är den konsekvens som bör maximeras genom våra handlingar (Regan, 2001). Att se till den totala lyckan för alla berörda av en handling innebär också att individuellt

lidande kan vara rättfärdigat om det leder till en större lycka, det vill säga bättre konsekvenser, i stort (Regan, 2001).

1.1.2. Rättighetsetik

Inom utilitarismen ges ingen direkt hänsyn till individens rättigheter, till exempel menar utilitaristen Peter Singer att det inte är en nödvändig aspekt för att kunna förbättra våra attityder gentemot djur (Singer, 1975). Det är däremot den centrala moraliska faktorn inom rättighetsetiken. Rättighetsetiken fördömer istället idén om att konsekvenserna av en handling skulle vara det enda av relevans (Regan, 2001). Rättighetsetiker som Tom Regan (2001) menar att priset för goda konsekvenser för vissa individer är för högt om det inskränker andra individers rättigheter, vilket även innefattar vissa djur. Vad som är rätt bygger enligt rättighetsetiken istället på en respektfull behandling av varje individ (Regan, 2001). I praktiken innebär det att rättighetsetiken inte stödjer någon form av mänskligt utnyttjande av de djur som har moralisk status (Regan, 2001).

1.2. Sentientism

Både utilitarismen och rättighetsetiken har kommit att se djur som moraliska objekt. Det gäller dock inte alla djur. Istället har teorierna utvecklat kriterier för vilka djur som ska anses ha moralisk status och därmed vara föremål för våra skyldigheter. Båda teorierna landar i egenskaper som är kopplade till kännande, eller *sentience*. För utilitarismen beskrivs det som förmågan att uppleva lycka och smärta (Regan, 2001). Utilitarismen utgår till stor del från grundläggande och högre intressen hos individerna, och menar att avsaknaden av förmågan att uppleva smärta och lycka är direkt kopplat till avsaknaden av intressen och all moralisk beaktning är i ett sådant fall irrelevant (Singer, 1975). Rättighetsetiken beskriver psykologiska förmågor som bland annat avsiktligt handlande och känslor, som exempelvis däggdjur och fåglar antas besitta, för att ge en gränsdragning av vilka djur som ska tillskrivas ett sådant inneboende värde (Regan, 2001). Kännande utgör därmed en grundläggande del av den utilitarism och rättighetsetik som beskrivs i denna uppsats.

Kännande och medvetande kan lätt likställas, men kännande ska snarare ses som en grundläggande form av medvetande, som kännetecknas av förmågan att uppleva sinnesintryck samt känslor som exempelvis hunger och smärta (Dawkins, 2006). Även intelligens likställs ofta med kännande, men för att uppleva hunger är intelligens inget krav och intelligens ska därmed inte ses som någon garanti för förmågan till kännande och vice versa (Dawkins, 2006). Att se till djurens emotionella kapaciteter (Dawkins, 2006) är däremot en bättre ledtråd till huruvida de bör räknas till sentientismens moraliska hänsyn. I praktiken kan definitionen

dock komma att bli problematisk, då känslor och upplevelser i högsta grad är subjektiva och otillgängliga för utomstående, vilket gör att en bevisad förmåga till kännande hos djur blir en sanning med modifikation (Duncan, 2006). I en välfärdsbedömning är det dock ofta tillräckligt att kunna särskilja negativa från positiva upplevelser, något som är möjligt att bedöma utifrån bland annat kognitiva processer (Duncan, 2006) och beteendemässiga förändringar (Dawkins, 2006). Utilitarismens och rättighetsetikens önskan att minimera eller undvika smärta och lidande, det vill säga negativa upplevelser, visar att det även kan vara tillräcklig information för en etisk bedömning.

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att diskutera vilka aspekter som ligger till grund för särbehandlingen av olika djur samt vad och vilka som kan anses ha moraliskt värde, både på individ- och populationsnivå. Syftet är också att sammanställa och etiskt analysera människans förhållningssätt till vilda djur utifrån utilitaristiska och rättighetsetiska argument, och genom den etiska analysen visa hur människan bör förhålla sig till vilda djur.

2.1. Frågeställningar

- Vad ligger till grund för särbehandling och olikheter i värderingar gentemot vilda djur i förhållande till mänskligt kontrollerade djur?
- Hur förhåller sig ekocentriska argument till djuretiska värden och vilka dilemman kan uppstå?
- Vilket moraliskt ansvar har människan över vilda djur?

3. Material och metod

En litteraturstudie genomfördes för att sammanställa information i ämnet djuretik med inriktning på vilda djur. Till grund för litteraturinsamlingen låg artikelsökningar via Google Scholar samt Sveriges Lantbruksuniversitets bibliotek via söktjänsten Primo. Sökord som användes ensamma eller i kombination med varandra i samband med artikelsökningen var *animal ethics*, *wild animal ethics*, *sentientism*, *speciesism*, *human-animal relationships* och *environmental ethics*. Sökorden valdes för att vara tillräckligt breda för att generera många träffar, men också tillräckligt specifika för att avgränsa sökresultatet till arbetets omfattning. Utifrån sökningarna valdes relevanta artiklar, primärt efter rubrik och publiceringsår och därefter utfördes även ett urval efter innehåll i artiklarnas abstract och inledning. Vidare valdes ytterligare artiklar ut efter källhänvisningar i de lästa artiklarna.

I det första urvalet hittades 58 vetenskapliga artiklar, vilka senare reducerades till 34 använda artiklar efter att relevans, information och vetenskaplighet bedömts från framförallt abstract och inledning. I studien har även 7 böcker använts där informationen ansetts nödvändig för arbetet.

3.1. Tillämpad etik

För att med fakta och etiska värden kunna ge en vägledning i hur människan bör agera i praktiska problem användes en metod för tillämpad etik. Strukturen för den tillämpade etikens metod bestod av tre steg, där den första delen innebar att relevanta fakta för problemställningen samlades in och beskrevs. Därefter, i steg två, genomfördes en etisk analys utifrån givna fakta från det första steget. För den etiska analysen användes värden från etiska teorier och argument. Argumenten sammanställdes, jämfördes och granskades utifrån teoriernas värderingar. I det tredje steget användes den information som utgjorde resultatet av de två första stegen för att med hjälp av dessa fakta och värdegrunder kunna ge en konkret rekommendation på en lösning eller ett lämpligt agerande utifrån den givna problemställningen.

4. Resultat

4.1. Människans syn på djur

4.1.1. Speciesism

Speciesism beskrivs av Singer (1975) som en fördomsfull inställning som favoriserar mänskliga intressen över andra arters intressen. Även om de flesta fall av speciesism är till människans fördel kan speciesism likväl riktas mot andra arter eller grupper av djurslag. Speciesism bör därför skiljas från antropocentrism, där människan alltid är central (Horta, 2010).

Speciesism är tydligt när man ser till de djur, och vilka slags djur, som används för mänsklig vinning i samhället idag. Inom exempelvis djurförsök blir konsekvenserna av speciesism påtagliga, där experiment som anses oetiska att genomföra på människor är rutinmässiga (Singer, 1975). På speciesismens grund föds även mängder av vissa utvalda djurslag upp för att slaktas och säljas som livsmedel (Singer, 1975). Samtidigt som djur utnyttjas som mänsklig egendom finns det också djur, exempelvis hundar, som betraktas och behandlas som familjemedlemmar och därmed tillskrivs en betydligt högre moralisk status än andra djur, trots att hundens förmågor är att likställas med den gris som föds upp till syfte att ätas av människan och utfodras till hunden (Caviola *et al.*, 2018).

Speciesismen rättfärdigar alltså att djur av likvärdiga mentala och emotionella kapaciteter behandlas totalt olika, enbart på grund av deras arttillhörighet (Caviola *et al.*, 2018). Följderna av ett sådant synsätt påverkar individer och deras välfärd, men en grundsten i attityderna som speciesismen föder är att djur ses som just medlemmar av sin art, inte som individer (Horta, 2010). Det gör att rättigheter och intressen kan tillskrivas arten i sig på grund av verkliga eller uppfattade kapaciteter och egenskaper, vilket riskerar att individuella intressen åsidosätts.

4.1.2. Människans relation till djur

Religion

Med ökade kunskaper om djurs förmågor har också etiken förändrats och inkluderat djur till de individer som har moralisk status (Broom, 2011). Det är dock ett synsätt som till stor del även har styrts av kulturella och religiösa värden. Inom samhällen där exempelvis buddhismen varit ledande har många djur sedan långt tillbaka

ansetts förtjäna den respektfulla behandling (Broom, 2011) som den moderna etiken börjat diskutera under de senaste årtiondena (Horta, 2010). Kristendomens starkare koppling till mer antropocentriska värden som innebär att djuren inte har någon själ och att människan är herre över djuren, men som också innebär att djuren ska behandlas bra, deras välfärd ska främjas och där människan anses ha skyldigheter gentemot domesticerade djur har på ett liknande sätt influerat en stor del av västvärldens syn på djur (Szücs et al., 2012).

Djurens syfte och domesticeringsprocessen

Att barn beskriver hundar som det smartaste, finaste djuret och spindlar som det fulaste, dummaste och tråkigaste djuret (Bjerke *et al.*, 1998) verkar också ha tydliga kopplingar till våra relationer med dessa djur. Den syn som finns på olika djur är ofta influerad av hur lika djuren verkar vara människan, där däggdjur i regel väcker mer empati än fiskar och insekter (Bjerke *et al.*, 1998; Martín-López, 2007). Vi har därmed kommit att se vissa djur som familjemedlemmar, andra som mat och ytterligare andra som skadedjur (Caviola *et al.*, 2018). Synen på djur kan även skilja sig åt gentemot djur inom samma art beroende på deras syfte, där exempelvis en kanin kan ses som ett husdjur men likväl vara ett försöksdjur (Broom, 2011). Många av dessa attityder har sina kopplingar till domesticeringsprocessen, där människan har avlat fram djur som är mer sociala gentemot människan (Belyaev, 1978). Med en selektiv avel för beteenden har även utseendemässiga skillnader uppkommit som givit de domesticerade djuren en annan skepnad än deras vilda motsvarigheter (Belyaev, 1978). De domesticerade djuren har i många fall fått mer ungdomliga eller rentav barnsliga utseenden även i vuxen ålder (Borgi & Cirulli, 2016), något som tycks påverka vår inställning till djuren och höja vår empati (Gunnthorsdottir, 2001; Borgi & Cirulli, 2016). I och med de attribut som vi medvetet eller inte förstärkt hos djuren genom domesticering och avel, som söthet och sällskaplighet, verkar vi också ha förändrat förutsättningarna för djuren att bilda nära relationer till oss. Människan har möjlighet att styra djurens agerande och utseende till något som gör att vi kan relatera starkare till dem. Vi får då en tydlig uppdelning mellan olika djurslag, vilka känslor vi känner inför dessa och vilka djurens primära syften i människans liv ska vara. Följderna av en sådan makt riskerar att bidra till ett samhällsövergripande rättfärdigande av särbehandlingen gentemot djur, där ett köttproducerande djur som avlats för sitt syfte verkar väcka mer aptit än empati.

Trots att vår syn på olika domesticerade djur skiljer sig åt beroende på djurens tilldelade syfte verkar domesticeringen också ha inneburit att dessa arter ses som en egen kategori av djur, med specifika egenskaper som särskiljer de från icke-domesticerade djur. Domesticerade djur ansågs tidigare helt sakna koppling till sina vilda förfäder, eftersom de var skapade efter människans tycke (Broom, 2011). Fördomarna kan förmodligen ha bidragit till en acceptans gällande behandlingen

av djuren, då de inkluderade uppfattningar om att domesticerade djur skulle ha mindre hjärnkapacitet och mindre komplexa beteenden i jämförelse med de vilda djuren (Hemmer, 1983 se Broom, 2011). Även om sådana tankar har visats sakna grund, då domesticerade djurs förmågor i högsta grad överensstämmer med de hos sina vilda motsvarigheter (Broom, 2011), har utvecklingen väckt andra tankar om hur människans relation till vilda respektive domesticerade djur skiljer sig åt. De domesticerade djuren existerar trots allt till följd av den mänskligt styrda aveln och de är därmed beroende av människan för sin välfärd och överlevnad (Bovenkerk *et al.*, 2003). Relationen till vilda djur ser däremot annorlunda ut, då vilda djur har ett ursprung och en existens som är självständig, utan någon större koppling till mänsklig inverkan (Bovenkerk *et al.*, 2003). Det är en utbredd åsikt att skapandet av och relationen till de domesticerade djuren medför att vi har större moraliska skyldigheter gentemot dessa än vad vi har mot vilda djur, vilkas liv saknar samma typ av mänsklig kontroll (Palmer, 2012). Det finns däremot många andra sätt som människan inverkar på de vilda djurens liv, vilket även påverkar människans relation till vilda djur.

4.1.3. Människans relation till vilda djur

Den preferens som finns för djur som liknar människan är även aktuell när det gäller vilda djur, bland annat gällande frågan om deras bevarande (Gunnthorsdottir, 2001). Estetiska, stora däggdjur är ofta populära (Kellert, 1984) men även mer antropocentriska värden har stor betydelse i människans attityder gentemot vilda djur. Exempelvis värderas en kulturell och historisk relation till djuren såväl som det ekonomiska värdet hos arten i fråga (Kellert, 1984). Ju mer främmande ett djur eller en art är för människan, desto mindre omtyckt verkar den vara (Kellert, 1984). De djur som är minst omtyckta av människan är dessutom ofta de som varit inblandade i fall där människor kommit till skada eller vid sjukdomsspridning, som giftormar och fladdermöss (Kellert, 1984). Uppfattningen om den fara och skada djuren kan utsätta människan och egendom för riskerar att försämra synen på vilda djur (Kellert, 1984), något som i längden även påverkar hur vi interagerar med och behandlar vilda djur.

Etiska gränsdragningar

Ingen av de etiska aspekter som fokuserar på djurens förmågor och medvetande kan ge en avgränsning mellan vilda och mänskligt kontrollerade djur i moralisk mening (Palmer, 2012). Domesticerade eller inte har de djur som anses ha moralisk status samma förutsättningar att uppleva lycka och smärta (Palmer, 2012). Skillnaden mellan domesticerad och vild är egenskaper som mer liknar relationella sådana, eftersom det är relationen till människan som skapat en uppdelning mellan de två grupperna av djur (Palmer, 2012). Att vara vild ses då inte som en egenskap i sig, utan innebär snarare en frånvaro av relationer till människan (Palmer, 2012).

Ekoturism

Den största delen av den information som finns om människans attityder och relationer till djur utgår ifrån domesticerade djur (Waldhorn, 2019), då dessa djur har en ständig kontakt med det mänskliga samhället. Det kanske vid första anblick verkar som att människans är utesluten ur de vilda djurens liv, och den ofta problematiska behandlingen av domesticerade djur kan kännas mer påtaglig och direkt. De vilda djurens frånvaro i vår vardag kan istället misstänkas bidra till bilden av vilda djur som sällsynta turistattraktioner. Ekoturismen som involverar vilda djur har varit en snabbt växande industri, med aktiviteter som innefattar jakt och fiske (Manfredo, 2008). Turismen innebär en ständig interaktion i de vilda djurens liv och trots goda intentioner och ett välmenat intresse bidrar ekoturismen ofta till negativa konsekvenser för djuren (Green & Giese, 2004; Manfredo, 2008). Det kan handla om förändringar i enskilda individers beteende till långtidseffekter som påverkar hela populationers eller ekosystems livskraftighet (Green & Giese, 2004). Allt från visuella och auditiva stimuli från turismen till den blotta närvaron av människor kan vara ett stressande inslag i de vilda djurens liv (Green & Giese, 2004) och interaktionerna som kan uppfattas relationsbyggande för människor och vilt kan i själva verket förstöra relationer och distansera naturens verklighet från människan.

Viltkonflikter

Entusiasmen över kontakten med vilda djur kan dock snabbt övergå till en mer negativ inställning. De, från människans synvinkel, ofrivilliga kontakterna med vilda djur är sällan lika uppskattade som organiserade safariresor och de kan resultera i stora konsekvenser för både människor och djur (Manfredo, 2008). Konflikter mellan människor och vilda djur är ofta grundade i det hot som vilda djur kan utgöra mot människors egendom, exempelvis mot domesticerade djur, såväl som ekonomiska förhållanden och den egna säkerheten (Manfredo, 2008; Treves & Santiago-Ávila, 2020). Utvecklingen med ökade konflikter kan dock ofta kopplas tillbaka till människans framfart, där djurens habitat förändras för att göra plats för mänsklig expansion (Manfredo, 2008). Det är därför av största vikt att se till den mänskliga faktorn i problemet med viltkonflikter för att också hitta lösningar som möjliggör samexistens mellan människor och vilda djur, då en negativ inställning till vilda djur kan underminera ett sådant arbete och potentiellt förvärra en redan infekterad situation (Treves & Karanth, 2003).

Mänsklig inverkan på vilda djur

De vilda djuren har visats kunna väcka både respekt och hat hos människan, men förhållandena i det vilda och de svåra situationer som de vilda djuren många gånger ställs inför kan också väcka vår sympati. Hotade arter väcker ofta människans empati, speciellt i de fall där skadan beror på en direkt påverkan (Kellert, 1984). I

många fall står människans agerande till grund för de vilda djurens förhållanden och lidande, och det medvetna utnyttjandet av djuren är bara en del av den totala effekten människan har på djur i det vilda (Fraser & McRae, 2011). Till de handlingar som leder till direkt skada gentemot de vilda djuren hör bland annat dödandet och infångandet av djur för syften som matproduktion och skadedjursbekämpning (Kellert, 1984; Fraser & McRae, 2011) men också handlingar som innebär oavsiktligt lidande. Viltolyckor med fordon och störningar från byggnader, artificiellt ljus och jordbruksmetoder i samband med urbanisering och mänsklig expansion över de vilda djurens habitat är vanliga orsaker till de vilda djurens lidande (Fraser & McRae, 2011). Med allt fler interaktioner i de vilda djurens liv blir det därmed tydligt att människans inverkan på vilda djur är stor, om än mer abstrakt och ibland även indirekt jämfört med förhållandena till de mänskligt kontrollerade djuren. Interaktionerna leder till konflikter där människor skadar djur och där djur skadar människor eller deras egendom (Treves & Santiago-Ávila, 2020). De vilda djurens värde får dessutom ofta kompromissa med andra samhälleliga aspekter, då det inte finns en ekonomisk vinning från relationen med vilda djur på samma sätt som för mänskligt kontrollerade djur, eftersom de senare är en del av mänsklig egendom (Palmer, 2012). Allmänheten stödjer ofta kompromisser till djurens fördel när det gäller större eller mer estetiskt tilltalande arter som har en god relation till människan, men för djur som är mindre uppskattade, exempelvis spindlar och ormar, finns en mindre benägenhet att prioritera djurens eller artens bevarande över andra socioekonomiska aspekter (Kellert, 1984). Att se till de attityder som finns till olika djur och vilka grunder som ligger bakom dessa är därför viktigt för att kunna arbeta förebyggande mot fördomar kring olika arter, förbättra kunskapen om djuren och därigenom reparera våra relationer till det vilda, för att på så vis stoppa utvecklingen av ökade konflikter som orsakar både människor och vilt skada (Treves & Karanth, 2003).

4.2. Ekocentrism och djuretik

Utöver relationen till människan är de vilda djurens roll i naturen ytterligare en aspekt som skiljer dem från mänskligt kontrollerade djur och bidrar till problematiken kring människans ansvar över vilda djur. Förändringar i ekosystemen där djur och natur samverkar har visats kunna innebära stora konsekvenser för arter som ingår i dessa (Fraser, 2012). Det tycks dessutom finnas en uppfattning om att naturen står till människans förfogande, utan eget värde, och enbart fungerar som en resurs (Wallach *et al.*, 2018). Det finns däremot argument för att naturen samt större grupper än enskilda individer, det vill säga ekologiska enheter, ska tillskrivas moralisk status (Bovenkerk *et al.*, 2003; Wallach *et al.*, 2018). En etisk beaktning där arter, ekosystem och naturen har en moralisk ställning benämns ekocentrism (Bovenkerk *et al.*, 2003). Argumenten för ekocentrismen kan

ofta stå i konflikt med djuretiska argument, då moraliska värden prioriteras olika enligt skilda etiska förhållningssätt (Faria & Paez, 2019). Exempelvis kan en utrotningshotad arts överlevnad prioriteras över enskilda individers rättigheter enligt ett ekocentriskt synsätt (Wallach *et al.*, 2018), något som inte accepteras av många djuretiska teorier. Konkurrerande värden som biodiversitet, värdet hos arter eller mer antropocentriska värden som innebär möjligheter för forskning eller estetiska aspekter är alla relevanta i frågan om vilda djurs lidande och människans roll i naturen (Delon & Purves, 2018).

4.2.1. Mänsklig påverkan

Många av de problem som uppstår kring vilda djur och natur är till följd av ett stort inflytande av människan som agent (Wallach *et al.*, 2018). Den antropocentriskt grundade exploateringen av naturen förändrar processerna i ekosystemen, vilka ofta avgör djurens fortsatta existens (Wallach *et al.*, 2018). Det blir exempelvis tydligt när tecken pekar på att människan utlöst ett sjätte massutdöende på jorden (Wallach *et al.*, 2018). Precis som med ökade interaktioner i det vilda genom bland annat ekoturism (Manfredo, 2008) verkar alltså även människans förmåga att påverka och potentiellt skada både ekologiska enheter och dess individer fortsätta öka (Wallach *et al.*, 2018). I och med den tekniska utvecklingen finns större möjligheter för mänsklig exploatering av naturen, där utvinnandet av åtråvärda naturresurser leder till förändringar i ekosystemens funktion och bidrar till den habitatförstörelse som utgör ett stort hot mot vilda djur (Wallach *et al.*, 2018). I kombination med en ständigt ökande befolkning och en alltmer utbredd expansion av jordbruket är effekten av den mänskliga tillväxten både global och omfattande (Wallach *et al.*, 2018).

4.2.2. Värdegrunder och praktiska implikationer

Trots de stora konsekvenser som många djur ställs inför gällande de förändringar som sker i naturen, djurens livsmiljö, har de individuella vilda djuren till stor del exkluderats från den moraliska hänsynen hos ekocentrismen (Bovenkerk *et al.*, 2003). Djurens intressen eller rättigheter har inte beaktats i någon direkt form och därmed bortses även det sentientistiska perspektivet, trots att det är ett perspektiv som generellt vunnit mark inom etiken i samband med ökade kunskaper om många djurs förmåga till kännande (Moen, 2016). Många organisationer inom naturvård ser istället biodiversitet som det främsta värdet att ta hänsyn till i interaktionerna med naturen (Wallach *et al.*, 2018). I praktiken kan det innebära att vilda individers liv eller lycka riskeras för att ekologiska enheter, som den totala populationen eller arten, ska främjas. En form av speciesism tycks inverka i den här typen av fall, där individer inom livskraftiga arter och system kan dödas, flyttas eller på något sätt

bortprioriteras för främjandet av sällsynta eller hotade arter (Wallach *et al.*, 2018). På samma sätt kan invasiva arter ofta ses som skadliga vilket har resulterat i att dödandet av dessa djur för inhemska arters skull har blivit normaliserat och potentiella positiva effekter av dessa djurs närvaro i ekosystemen, som exempelvis en ökad biologisk mångfald, försummas (Wallach *et al.*, 2018). En sannolik följd blir att individuella intressen och rättigheter ignoreras, eftersom synen på djuren som en del av en skadlig enhet är starkare än förmågan att se djuren som kännande individer. Wallach *et al.* (2018) menar däremot att företrädare för ekocentrismen inte kan blunda för de många etiska implikationerna av hur olika val gällande människans relation till det vilda inte bara påverkar naturen som en helhet, utan även de individer som utgör en betydande del av naturen. Även Rodogno (2010) menar att kritik kan riktas mot ekocentrismen på grund av att intressena för olika arter och populationer bör vara beroende av intressena hos individerna som utgör enheten, precis som att det större intresset av ett samhälle bör spegla intressena hos dess invånare.

Medan djuretiska företrädare menar att djur har egenskaper som de ekologiska enheterna saknar (Swart, 2005), till exempel förmågan till kännande, menar ekocentrismen att även det motsatta gäller. Även arter, populationer och ekosystem menas ha egenskaper som saknas hos de enskilda individerna, vilket innebär att en art då inte bara kan ses som en klassindelning (Johnson, 1991 se Bovenkerk *et al.*, 2003). Exempel på dessa egenskaper kan vara diversitet och sällsynthet (Johnson, 1991 se Bovenkerk *et al.*, 2003), egenskaper som förmodligen värderas högt inom naturvården där biodiversitet ses som ett viktigt mål (Wallach *et al.*, 2018). På samma sätt kan ekologiska enheter ha intressen som inte är beroende av de individer som utgör dessa (Bovenkerk *et al.*, 2003). Naturen kan gynnas av händelser som kan ses som brutala och förödande för dess individuella invånare, som exempelvis naturliga bränder (Bovenkerk *et al.*, 2003). På sikt är det därför även möjligt att framtida individer kan dra nytta av händelser som försämrar de vilda djurens liv idag. Det kan därmed tyckas att även djuretiker bör se vikten av de moraliska aspekterna och egenskaperna hos de ekologiska enheterna då de vilda djurens livskvalitet, eller helt enkelt deras fortsatta existens, är beroende av fungerande processer i välmående ekosystem (Wallach *et al.*, 2018). Även om djuretiker kan se värdet hos naturen enbart som ett instrumentellt värde, det vill säga att naturen inte är värdefullt för sin egen skull utan att dess värde beror på nyttan den medför till kännande individer (Faria & Paez, 2019), är acceptansen av en moralisk status hos ekologiska enheter något som bör kunna nyansera och påverka en etisk analys där vilda djur är inblandade.

Etiken är högst relevant i många av de djur- och naturfrågor vi ställs inför, och de etiska problemen följer ofta av den kombination som finns av antropocentriska, djuretiska och ekocentriska intressen i frågorna. Där ekocentrismen ser en etisk

skillnad på om djuren är en del av en stor och livskraftig eller en liten och hotad population, likaså om arten är inhemsk eller invasiv, menar sentientistiska djuretiker att det inte är relevant då alla kännande individer har en likvärdig moralisk status (Wallach et al., 2018). På samma sätt ser ekocentrismen att moralisk status inte är beroende av tillgång till kännande, vilket är en grundsten för den sentientistiska djuretiken (Wallach et al., 2018). Det leder till svåra val inom människans roll i naturen, speciellt som den påverkande faktor som människan är på naturens välmående (Wallach et al., 2018).

4.3. Vilket ansvar har människan över vilda djur?

Oberoende av vilken etisk teori som följs för att vägleda människans val angående djur innebär synen på djur som moraliska objekt många praktiska svårigheter (Everett, 2001). För just vilda djur kan detta bli särskilt problematiskt. Vilda djurs lidande kan orsakas direkt eller indirekt av mänsklig påverkan, men även av många orsaker som står utanför människans kontroll (Everett, 2001). Det lidande som sker i det vilda kan därför vara svårare att förhindra, speciellt då de vilda djuren överträffar de domesticerade djuren i antal med stor marginal (Moen, 2016). Även om orsakerna till en stor del av det lidande som de vilda djuren utsätts för kan anses vara helt naturliga företeelser är det inte självklart att lidandet för den sakens skull bör accepteras av moraliska agenter, människor, som kan ha möjligheter att påverka situationen och minska det lidande som djuren med moralisk status genomgår (Sözmen, 2015).

4.3.1. Utilitaristiska argument

Trots de vilda djurens stora lidande menar utilitaristen Peter Singer (1975) att människan inte bör ta ansvar över det lidande som sker i naturen. Singer anser att även om de vilda djuren lever svåra liv är friheten i det vilda ändå att föredra framför ett liv på industriella produktionsgårdar, då chansen att leva ett fullgott liv bör vara större i det fria. Vidare menar Singer att tidigare inblandning i naturen har visat att storskalig förändring i ekosystemen gör mer skada än nytta, och således riskerar vi sämre konsekvenser av ett ingripande i det vilda. Av dessa anledningar bedömer Singer att vi bör lämna de vilda djuren ifred i så stor utsträckning som möjligt och undvika även ett välment maktutövande.

Med en överhängande risk att göra naturens tillstånd värre genom vår inverkan på denna landar utilitarismen därmed i att det bästa valet är att hålla sig utanför naturens lidande. Det är däremot ett faktum att vi idag inverkar på naturen på både direkta och indirekta sätt och på så sätt redan bidrar till de vilda djurens ofta dåliga förhållanden (Delon & Purves, 2018). Att moralisera imaginära handlingar med

goda intentioner, där en chans till goda konsekvenser genom minskat lidande är aktuellt, samtidigt som konsekvenserna av våra verkliga, skadliga handlingar fortgår (Delon & Purves, 2018) kan därför anses problematiskt. Det lidande som orsakas av moraliska agents passivitet verkar enligt ett sådant argument tillåtas, medan lidande som orsakas av ett ingripande verkar anses som en moralisk problematisk handling (Delon & Purves, 2018). Problematiken med ett sådant synsätt är att det inte överensstämmer med utilitarismens värdegrund, där konsekvenserna är det främsta värdet (Regan, 1997). Utilitarismen skulle därmed inte göra skillnad på handlingarna i sig. Två olika handlingar, interaktion respektive passivitet, som leder till ett lika stort lidande bör enligt utilitarismen ha samma moraliska värde (Everett, 2001). Med utilitarismens mål att minska lidandet hos alla kännande individer, oavsett art, verkar det istället som att vi har en skyldighet att ingripa i det vilda för att minska det stora lidande som faktiskt existerar (Delon & Purves, 2018).

Mänsklig inblandning i naturen kan många gånger lindra de vilda djurens lidande. En jägares skott innebär ofta en skonsammare död än den som sker genom predation (Everett, 2001). Ser man däremot till mer ekocentriska perspektiv kan man se att balansen i naturen ofta styrs bättre när naturen får ha sin gång. Genom predation appliceras ett naturligt urval vilket gynnar artens livskraftighet, då starka, friska individer har större chans att överleva och fortplanta sig medan svagare, sjuka individer blir byten (Everett, 2001). En mänsklig inverkan, direkt eller indirekt, tar troligtvis sällan dessa aspekter i beaktning. Även om utilitarismen inte ser ett direkt värde hos arten i sig, då teorin följer sentientismens synsätt, kan livskraftiga arter leda till bättre konsekvenser även för artens individer. Ekocentriska synsätt kan därför vara aktuella, om än alltså indirekt, för den utilitaristiska argumentationen i liknande fall.

4.3.2. Rättighetsetiska argument

Även rättighetsetikern Tom Regan (2001) ser att det är utanför människans ansvar att ingripa i vilda djurs lidande, till exempel vid predator-bytesdjursrelationer där bytesdjuret riskerar ett stort lidande. Vid liknande situationer där människor eller sällskapsdjur attackerar av djur eller andra människor finns det enligt Regan en skyldighet till ingripande, men att situationer mellan vilda djur är mer jämlika mellan parterna och bytesdjuren har således en chans att klara en sådan situation utan utomstående inblandning från människor. Även om Regan ser att vilda djur har rättigheter likt de mänskligt kontrollerade djuren, menar han att det inte innebär en förpliktelse att agera makthavare över naturen.

Rättighetsetiken verkar istället ofta landa i att det är huruvida det finns en inverkan av en moralisk agent som ska avgöra våra handlingar gentemot de vilda djuren.

Rättighetsetiken ser att det enbart är moraliska agenter som innehar skyldigheter (Everett, 2001) och i den kategorin ingår inte djuren. Djur, vilda eller ej, kan därför inte vara skyldiga till att respektera andra individers rättigheter (Everett, 2001). Således är det inte heller en oförrätt när ett djur orsakar ett annat djur lidande, eftersom någon kränkning av rättigheter inte kan begås (Everett, 2001). När det saknas en moralisk agent bakom en handling har vi därför ingen direkt skyldighet att ingripa (Everett, 2001). Problemet med ett sådant synsätt är att det i praktiken frångår den grundläggande sentientistiska värdegrunden hos rättighetsetiken. Även då en människa är utsatt för ett lidande som inte är orsakat av en moralisk agent, till exempel till följd av en naturkatastrof eller en attack från ett vilt djur, ser de flesta att det rätta är att hjälpa till. Argumentet att vilda djur ofta klarar sig själva kan på ett liknande sätt appliceras på människor eller mänskligt kontrollerade djur. I en situation där två människor utgör ett hot mot varandra, eller en utgör ett hot mot den andra, är det svårt att se ett moraliskt rättfärdigande till passivitet enbart till grund av att individerna kan anses klara sig själva. Dessa fall visar på hur en uppdelning mellan människor eller mänskligt kontrollerade djur och vilda djur rättfärdigas vilket gör det svårt att upprätthålla den sentientistiska grundtanken hos teorin. Istället används argument som är närmare relationella värden, där de vilda djuren ofta ligger i underläge för vår moraliska hänsyn.

Enligt rättighetsetiken är moraliska agenter inte skyldiga till att hjälpa vilda djur så länge deras rättigheter inte blivit kränkta (Palmer, 2012). Är däremot en moralisk agent skyldig till det lidande som de vilda djuren utstår beror lidandet på en rättighetskränkning och vi har därmed en skyldighet att ingripa (Palmer, 2012). När en rättighetskränkning väl begås finns det få utomstående aspekter som rättfärdigar att inte ingripa, även i de fall där konsekvenserna i stort, på kort eller lång sikt, blir sämre. Detta följer av att rättigheterna ses som det främsta värdet inom teorin (Regan, 1997). På så sätt skiljer sig rättighetsetiken från den konsekvensetik som utilitarismen representerar.

4.3.3. Handlingsalternativ

Trots teoriernas ovilja att ta på sig ett ansvar över vilda djur visar bristerna i argumenten på att det inte försvarbart med en fullständig passivitet gentemot de vilda djurens lidande. Det riskerar att kränka de vilda djurens rättigheter på grund av den inverkan som människan har på djurens liv i kraft av moralisk agent, vilket bör utesluta ett rättighetsetiskt stöd för passivitet som en lösning. Eftersom passiviteten inte utesluter att indirekt påverkan på vilda djur kan fortsätta bör även utilitarismen ha invändningar på en sådant alternativ till handling, då den indirekta mänskliga faktorn riskerar sämre konsekvenser, framförallt på sikt. Det finns däremot många fiktiva lösningar på ett motsatt förhållande där ett i princip fullständigt ansvar över de vilda djuren gäller. Alternativen till lösningar har

innefattat allt från att inrymma djur i behov av hjälp från det vilda och ge de veterinärvård och föda (Moen, 2016) till att avvärja eller stoppa predation helt och hållet genom att alterera karnivorers beteende med genteknik (McMahan, 2010 se Moen, 2016), med målet att genom detta minska det lidande som äger rum i det vilda och förbättra de vilda djurens livsvillkor.

Vilda djur har intresse av att bli behandlade väl, men också att leva ett självständigt liv (Bovenkerk *et al.*, 2003) och våra skyldigheter till inverkan behöver därför balanseras med skyldigheter till passivitet (Bovenkerk *et al.*, 2003). Ett gott liv för ett vilt djur associeras ofta med det som är fritt och med ett fullgott liv följer både positiva och negativa upplevelser (Bovenkerk *et al.*, 2003). Dessutom innebär mänsklig inverkan ett potentiellt lidande för de vilda djuren, då det ofta är kopplat till stark stress (Bovenkerk *et al.*, 2003; Green & Giese, 2004), vilket gör en fullständig kontroll över djurens liv till en ohållbar lösning. Även om utilitarismen skulle stödja ett minskat lidande överlag är effekterna av kontakten mellan människor och vilda djur oförutsägbara och konsekvenserna kan därmed inte antas bli bättre. Eftersom rättighetsetiken inte ser ett ansvar för det lidande som sker utan inverkan av en moralisk agent skulle ett fullständigt ansvar förmodligen avfärdas även från denna teori. Om intresset till ett självständigt liv dessutom ska ses som en rättighet kopplad till integritet finns det än starkare skäl att sålla bort fullständigt ansvar som ett alternativ till ansvarsfrågan.

Om en inverkan och hjälp i de vilda djurens liv kan ske utan effekt på djurens beteende eller funktion i det vilda kan djurens frihet anses vara respekterad (Bovenkerk *et al.*, 2003). Ett handlingsalternativ som tar hänsyn till frihet och integritet hos djuren kan ligga i både djurens och de etiska teoriernas intresse. Dels främjas djurens intresse till självständighet, dels upprätthålls naturens processer som på sikt bör gynna balansen i ekosystemen. Samtidigt kräver ett sådant synsätt inte att moraliska agenter har skyldigheter till inverkan utöver fall där rättighetskränkningar begås. Det finns också möjligheter att agera i de fall där det anses vara det sammantaget bästa. Handlingsalternativet blir på så sätt mer situationsbaserat, vilket ger större möjlighet att bedöma konsekvenserna av olika handlingar från fall till fall. Premisserna för ett sådant alternativ bör vara att lidandet av inverkan ställs mot lidandet av passivitet såväl som en respekt för de vilda djurens självständighet och ekologiska roll (Bovenkerk *et al.*, 2003). Människans förhållande till de vilda djuren kan därmed ses som ett där situationsbaserat ansvar gäller under frihet.

De sentientistiska teoriernas argument har visats gå ifrån deras primära värde, det vill säga vikten av förmågan till kännande. Att enbart bygga argumentationen kring vilda djurs lidande och människans ansvar över vilda djur på sentientismen kan därmed bli bristfälligt. Sözmen (2015) anser att varken sentientismen eller

relationella värden är tillräckliga på egen hand, men att de tillsammans utgör en bra grund för en etisk bedömning gällande djur. På grund av en inverkan av antropocentrism i de relationella värdena, där likheten med människan avgör våra relationer med djur, kan dessa värden anses vara ofördelaktiga när de appliceras på de djur om vilka vi saknar kunskap samt på vilda djur. Inkluderas även ett ekocentriskt synsätt kan däremot problembilden nyanseras, på grund av de många relevanta aspekterna hos synsättet gällande vilda djur. Det mynnar i ett pluralistiskt synsätt, som tillåter att olika värden tas hänsyn till i moraliska problemställningar (Bovenkerk *et al.*, 2003). Att gå ifrån de enskilda, normativa etiska teorierna och ta utilitarismens, rättighetsetikens samt ekocentrismens samlade värdegrunder och kombinera med relationella etiska värden kan bidra till det mer situationsanpassade synsättet där olika värden bedöms beroende på de förutsättningar som spelar in i ett specifikt fall.

5. Diskussion

Syftet med studien var att undersöka vilka förhållningssätt som människan har till vilda djur samt diskutera kring moraliskt värde hos djur och natur och analysera vad som ligger till grund för särbehandling mellan arter och grupper av djur. Studien utgick från utilitaristiska, rättighetsetiska, ekocentriska och relationella argument för att bringa klarhet i frågan om människans moraliska ansvar över vilda djur. Resultatet visar att trots den viktiga etiska implikationen kännetecknandet utgör behandlas kännetecknande djur väldigt olika och attityderna mot olika djurslag är högst påtagliga i samhället. De synliggörs bland annat genom speciesism och visas tydligt i vilka djur som degraderas till mat, vilka som har en roll som familjemedlemmar och hur exempelvis stora, karismatiska djur som vi kan relatera till väljs framför utrotningshotade insekter inom bevarandearbete. Även om en stor del av våra attityder mot djur beror på våra relationer till djuren, där skillnaden på vild och tam blir påtaglig, är det också relevant att se de många skillnader som finns i inställningen till arter eller klasser av djur, vilda eller ej.

Domesticeringen gör djur sårbara och beroende av människan, men det är också viktigt att se hur vår stora inverkan på vilda djur, bland annat genom habitatförstörelse och ökade klimatförändringar, även gör de vilda djuren sårbara (Palmer, 2012). Sårbarheten som konsekvens av vår interaktion med de vilda djuren medför därför också skyldigheter för människan (Broom, 2011). Gränsen mellan vilda och mänskligt kontrollerade djur verkar på så sätt bli allt mindre tydlig, vilket är viktigt ur moraliskt hänseende.

Det finns många argument som talar för att vårt synsätt på naturen behöver förändras från att bara se stora, karismatiska djur till att också inkludera mindre djur med sämre rykten (Tomasik, 2015), djur som i nuläget inte inkluderas i sentientismens moraliska hänsyn och djur vars liv och lidande till stor del är osynligt för oss, dit exempelvis insekter och en mängd marina arter hör till. Detta gäller även för djur inom samma art men som har olika tilldelade syften. Det finns inget som talar för att en sådan uppdelning håller i vetenskapliga sammanhang (Broom, 2011). Särskiljningen talar snarare för den sociala acceptansen av människans frihet att utnyttja djur i olika mänskligt fördelaktiga syften, vilket sällan heller accepteras av djuretiken. Relationer med djuren är helt enkelt inte en tillräcklig grund att bygga våra grundläggande skyldigheter mot djuren mot. Däremot kan relationella värden fungera för att utforma specifika och mer långtgående skyldigheter gentemot djuren (Sözmen, 2015), på samma sätt som vi kan se att skyldigheter och ansvar mot det egna barnet väger tyngre än ansvar inför främlingar. Ett mer långtgående ansvar skulle exempelvis kunna riktas mot de vilda

individer som vi gjort mest sårbara genom direkt påverkan eller mänsklig kontroll i någon form.

För att nyansera bilden av vilda djurs lidande kan det vara viktigt att se värdet hos naturen, arter och populationer som värdefullt i sig (Wallach *et al.*, 2018). Även om naturen är en plats med mycket lidande, och även om lidande ses som något intrinsikalt dåligt (Everett, 2001), bör ett direkt värde i naturen kunna uppmärksammas även inom den djuretiska debatten. Lidandet hos en individ kan gynna en annan vilket bidrar till en balans i naturen, vilket innebär att integriteten hos naturen samt dess individer är viktiga att värna om för framtida villkor (Everett, 2001). I debatten mellan ekocentriska och djuretiska teorier bör ett framtidsperspektiv alltid vara aktuellt. Detta då konsekvenserna, det minskade lidandet för stunden eller de respekterade rättigheterna kan verka vara den bästa handlingen nu, men stora förändringar under lång tid kan bidra till ett läge där naturen och ekologiska enheter har svårt att återhämta sig, vilket löper stor risk att bidra till negativa konsekvenser både för naturen i stort men även för dess individer. För att se ett system i naturen som hållbart bör dess funktioner vara acceptabla nu såväl som i framtiden och framförallt i relation till våra moraliska handlingar (Broom, 2011).

På grund av människans stora inverkan i naturen är det inte självklart att särskilja det mänskliga ansvaret över domesticerade djur från det över vilda djur. När en stor del av de vilda djurens välfärd beror på mänsklig inverkan kan det också tyckas vara vår skyldighet att ta ansvar för de konsekvenser som uppstår av människans framfart. Det finns dock moraliska skillnader på vilda och mänskligt kontrollerade djur, även om dessa skillnader kan förväntas bli allt mindre ju mindre natur vi lämnar orörd och i takt med den ökade grad som vi påverkar djurens beteende, livskraftighet och lidande. Samtidigt är det anmärkningsvärt hur vi idag verkar ha blivit distanserade från naturen till den grad att vi skiljer på det naturliga från det mänskliga och vår inblandning i det vilda ses enbart som en störande och förstörande företeelse. Det finns goda möjligheter att göra gott och återgälda naturen för det livsuppehållande system det faktiskt är, men det krävs förändrade vanor och tankesätt, där etiken kan spela en viktig roll för att vägleda oss till rätt beslut.

Även i de situationer vi ser att ett moraliskt ansvar över vilda djur är nödvändigt bör vi värna om deras frihet i stort. När djuren står i vår vård och vi har ett ansvar över dem följer också en grad av bestämmanderätt och genom denna, kombinerat med värden som speciesism, kan utnyttjandet av djuren för människans intressen rättfärdigas. Det bidrar till en objektivisering av djuren, även i laglig mening där djur degraderas till egendom (Garlick *et al.*, 2011). De lagar som ska fungera som ett skydds nät för djurens välfärd, och omfattar våra skyldigheter gentemot djuren, tar

också hänsyn till mänskliga intressen. Skulle ett fullständigt ansvar över vilda djur gälla skulle även dessa djurs rättigheter och intressen i högre grad ställas mot ekonomiska och andra samhälleliga aspekter (Francione, 2010), något som riskerar att bli till djurens nackdel och det är då sannolikt att de vilda djurens villkor inte skulle förbättras. Så länge djuren står utanför en omfattande lagstiftning blir förhållandet också mer kompromisslöst och vi kan till större del förlita oss på mer intuitiva etiska värden vid beslutsfattande.

Det finns också anledning att skilja på vilka skyldigheter och vilket ansvar som ska tillskrivas olika moraliska agenter. Olika handlingsalternativ är tillgängliga för olika moraliska agenter, dessutom kan verkan av ett handlingsalternativ få olika utslag beroende på situation och förutsättningar (Everett 2001). De moraliska dilemman som uppstår gällande vilda djur kan vara påverkade av kulturella och religiösa aspekter men också av olika etiska synsätt eller förhållanden till djur och natur. Att ta de kulturella, ekonomiska och samhälleliga skillnader som finns över världen i beaktning är av största vikt för en rättvis bedömning av olika agents möjligheter till handling. Dessa bakomliggande orsaker kan dessutom spela roll i de olika tolkningar som finns angående när och hur olika alternativ till hjälp bör användas och att hjälpen i sin tur kan innefatta allt från hjälp på plats eller förebyggande åtgärder till humana avlivningar (Bovenkerk *et al.*, 2003). Där många etiska teorier ser till ideala handlingar, som kanske även utgår ifrån de egna möjligheterna och förutsättningarna, riskerar de alltså istället att ge en förenklad bild av den praktiska komplexiteten kring djuretiska dilemman.

5.1. Samhälleliga aspekter

Även om det antropocentriska synsättet till stor del varit uteslutet från den här uppsatsen är det tydligt att förbättrade villkor för djuren står i relation till förbättrade villkor för människor. På samma sätt som kvinnorrörelsen tidigare blivit har även djurrörelsen ofta förlöjligats (Singer, 2015). Påståenden som att förmågorna hos kvinnor eller människor som förtryckts under slaveri varit underlägsna den vita mannens är till stor del förlegade (Broom, 2011), men argumentet känns väl igen från hur djur särskiljs från människor idag. Utnyttjandet av djur har på så sätt en del sin bakgrund i patriarkala strukturer och tar sig också verbala uttryck, där avhumaniserande handlingar och språkbruk gentemot grupper av människor ofta är metaforer som kan kopplas till de fördomsfulla inställningar vi har till djur (Adams, 1990). Att se till vilka bakomliggande aspekter som finns till våra relationer och attityder gentemot djur kan därmed även visa på hur dessa inställningar påverkar fördomar mot olika grupper av människor, vilket är ett betydande samhällsproblem. Genom en analys av de faktorer som ligger till grund för de förutfattade meningar som finns avslöjas lätt att många av de

samhällsövergripande normer som finns saknar grund, något som öppnar upp för framtida förändring.

5.1.1. Hållbarhet

Vi står inför en oförutsägbar framtid gällande vår inverkan på ekosystem och hur vi bidrar till klimatförändringar. Att enbart se naturen och dess processer som instrumentella värden kan lätt göra att någon faktisk omtanke för dessa är svåruppnådd (Wallach *et al.*, 2018). Genom att öka medvetenheten om samspelet mellan djur och natur kan mer informerade val fattas gällande mänsklig inverkan på naturen, och på så sätt minska den skadliga påverkan som sker idag. Att ta hänsyn till de ekocentriska perspektiven även i djuretiska frågor bör därför medföra positiva konsekvenser och även djuretiskt motiverade beslut kan tjäna ett syfte för den miljömässiga hållbarheten. Med etiska beslut som grundas i kort- och långtidseffekter kan hållbarhetsfrågan arbetas med idag såväl som på sikt. Genom den tillämpade etikens metod byggs också de etiska besluten på en gedigen faktabakgrund, vilket kan spela en viktig roll i kunskapsläget och -spridningen i samhället gällande hur olika val påverkar vår omgivning.

5.2. Studiens tillämpning

Studien kan fungera som underlag till kunskapsspridning om djuretiska frågor och de bakomliggande fakta till normer och värderingar som finns i samhället, då de spelar en viktig roll i hur vi agerar mot djur. Etiken bör därför utgöra en viktig del i informationsunderlag till beslutsfattare i frågor som rör djur och natur. Attityderna kring djur verkar etableras i tidig ålder och djuretiska frågor kan därför även vara viktiga att diskutera som en del av skolundervisningen för att väcka empati och intresse för djur av olika slag. För att arbeta mot en miljömässig hållbarhet kan en sådan undervisning även utformas för att fungera empatihöjande även mot ekologiska enheter och naturen.

5.3. Vidare forskning

Genom studien har det tydliggjorts en problematik i att definiera vad som utgör förmågan till kännande och hur dessa subjektiva förmågor sedan bevisas hos andra arter. Det riskerar att skapa orättvisa gränsdragningar mellan djur som räknas som kännande och inte, och med en ökad kunskap om vissa djurs medvetande finns en risk att övriga djurs värde och liv inte visas respekt. Även om komplexiteten hos

olika djurslag skiljer sig åt svarar även djur med enklare förmågor mot sin omgivning (Broom, 2011) vilket är av värde att beakta i frågan om vilka individer som ska tillskrivas moralisk status och därigenom förtjäna vår moraliska hänsyn och omtanke. Det kan därför vara av intresse att närmare undersöka och utvärdera människans relation till arter som ännu inte har ett bevisat medvetande och hur det påverkar våra attityder. Detta då det kan ha stora effekter på behandlingen av och interaktioner med djuren i fråga, där ett utnyttjande för mänsklig fördel är sannolikt.

5.3.1. Förslag på framtida frågeställningar

- Hur bör människan förhålla sig till djur som inte räknas till sentientismens moraliska hänsyn?
- Är det etiskt försvarbart att i högre grad utnyttja djur utan bevisad förmåga till kännande i jämförelse med förmodat kännande djur?

5.4. Metodens fördelar och nackdelar

En litteraturstudie genomfördes för att sammanställa information kring djuretik för vilda djur och de aspekter som påverkar ämnet. Även om en övervägande del av den information och argumentation som finns kring djuretik är inriktad på domesticerade djur så har även det djuretiska intresset för vilda djur ökat. På grund av en begränsad tidsåtgång fick därför många studier väljas bort, även om de innefattade aspekter av relevans för denna studies syfte. Det kan ha bidragit till en mindre nyanserad slutsats än om det hade funnits utrymme att bredda informationsunderlaget. Ett stort informationsunderlag är däremot även en styrka med litteraturstudien, då en sammanställning av tillgänglig och relevant forskning kan ge möjlighet att överskådligt redovisa fler perspektiv än enskilda studier, där författaren kan styras av egna åsikter.

Även de använda sökorden kan ha varit en begränsning i litteraturinsamlingen, då de bör ha speglat tidigare kunskaper om ämnet, vilket kan ha medfört att andra synsätt missats i sökprocessen. Däremot användes även referenser som hänvisats från de valda artiklarna samt från tryckt litteratur, vilket bör ha bidragit till en ökad bredd i resultatet och fördel i metoden eftersom informationen i sin helhet inte var absolut beroende av den eventuella begränsningen av sökorden.

5.5. Litteraturens styrkor och svagheter

I studien av Bjerke *et al.* (1998) visas barns attityder mot olika djur. En styrka med studien är att djurslagen är varierande och inkluderar både domesticerade och vilda djur, stora som små. Det gör att många skillnader i attityder kan jämföras mellan olika grupper av djur. Det är också en styrka att studien är gjord på barn och i varierande åldrar, då det förmodligen även visar inverkan av lärares, föräldrars och andra vuxnas attityder mot djur som i sin tur har påverkat barnens inställningar. En svaghet med studien är att den utförts i ett enskilt land, Norge. Även om barn från olika områden i Norge tillfrågats så bör det finnas övergripande kulturella aspekter som påverkat barnens åsikter och favoriseringen av specifika arter. En jämförelse med ett annat land eller kultur hade kunnat bidra med ytterligare aspekter till de bakomliggande normerna till synen på djur. Den geografiska bredden blir därför en styrka i studien av Wallach *et al.* (2018) där bevarandeprogram från olika länder och världsdelar beskrivs och dessutom utifrån vilka underliggande värden som programmen baseras på, vilket tydliggör vilka bevarandeåtgärder som kan vara etiskt försvarbara. Studien ger däremot inte perspektiv på inverkan av andra kulturella värden som ofta är verksamma i praktisk handling, exempelvis djurens utseende, vilket kan ses som en svaghet.

5.6. Slutsats

Problemet med vilda djurs lidande ansamlar många aspekter som gör att en lösning är svår att se. Djuretiska teorier, där individens rättigheter eller intressen är en central del av den etiska bedömningen, är inte alltid lika självklara att applicera på vilda djur som på de mänskligt kontrollerade djuren. En orsak till detta är det komplexa sammanhang som de fria djuren existerar inom. Det gör att ekocentriska argument blir relevanta, där individen kan behöva stå åt sidan för artens, populationens eller ekosystemens intressen. Konflikten mellan ekocentrismen och djuretiken är därför tydlig, även om kritiska röster lyfter vikten av samarbete mellan de två synsätten. Det finns även stora skillnader mellan människans relation till domesticerade djur och relationen till vilda djur, vilken också kan innebära olika moraliska skyldigheter gentemot de två djurgrupperna. Människans agerande gentemot djuren kan därmed rättfärdigas eller fördömas utifrån vilken relation och kontakt vi har med djuren i fråga, där ett omfattande ansvar i regel tycks följa av en nära relation. Utöver relationella aspekter saknas däremot en etisk grund för att särskilja mänskligt kontrollerade djur från vilda djur. De olika dimensionerna av frågan kring människans ansvar över vilda djur gör att olika etiska aspekter blir relevanta i en bedömning för att resultera i de etiskt korrekta handlingarna. Bedömningen bygger också på kunskaper om och kartläggning av bakomliggande fakta till de djuretiska dilemman vi ställs inför. Den sammantagna bedömningen

visar att en viss nivå av lidande kan behöva accepteras av moraliska agenter för att upprätthålla naturens balans och de vilda djurens frihet.

6. Populärvetenskaplig sammanfattning

Normativa etiska teorier beskriver vilka värden vi bör ta hänsyn till när vi vill veta vad som är rätt att göra vid praktiska problem. För att säkerställa att rätt beslut fattas behövs relevanta fakta för problemet, då det ger en informerad grund för att veta vilka värden, som rättigheter, frihet eller allmännytt, som bör tas hänsyn till. Värdena demonstrerar vilka handlingar som är rätt och fel, och ofta skiljer sig värdena åt mellan olika teorier. En etisk teori är utilitarismen, som menar att den totala lyckan ska främjas. Det innebär också att individernas rättigheter kan offras för att gynna den stora massan. En annan etisk teori är rättighetsetiken, där individernas rättigheter istället värderas högre än den totala lyckan. Olika etiska teorier ger alltså olika synsätt på vad som är av största värde, men olika värden går också att kombinera och beaktas lika mycket vid beslutsfattande. Dessa synsätt går även att applicera på djuretiken och praktiska problem gällande djur.

Problemet kring hållandet av djur, bland annat inom livsmedelsproduktion och djurförsök, och vilka konsekvenser det kan få för djurens välfärd är väl diskuterat i samhället och bland etiker. Något som inte lyfts fram i samma utsträckning är hur människan påverkar de vilda djurens liv och om denna inverkan bör innebära ett mänskligt ansvar över de vilda djuren. Det finns då ett flertal etiska aspekter som är relevanta. Människans attityder mot vilda djur är ett viktigt perspektiv och ofta avgörande för hur vi sedan behandlar djuren. Det är också viktigt att se till de vilda djurens roll i naturens ekosystem och hur våra olika handlingar gentemot vilda djur även kan påverka ekosystemen och andra arter. För att lösa det etiska problemet med människans förhållande till vilda djur kan det därför vara fördelaktigt att ta flera etiska aspekter och värden i beaktning. Argumenten för och emot dessa värden kan sedan vägas mot varandra för att se till vilken grad de bör inverka på lösningar till praktiska problem.

Resultatet från argumentationen visar att de vilda djurens roll i naturen kan göra ett fullständigt ansvar över vilda djur riskfyllt, då det kan försämra balansen i ekosystemen och även djurens välmående. Däremot klargörs att vi bör ha någon förpliktelse mot de vilda djuren, då vi påverkar deras liv på så många sätt. Förpliktelsen kan ibland innebära att vi behöver hjälpa de vilda djuren, men ibland gör vi bäst i att lämna djuren ifred. Det beror på att olika handlingar gentemot djur står i mer eller mindre konflikt med djurens frihet, en etisk aspekt som visar sig betydelsefull att värna om i frågan om ansvar över vilda djur.

Tack

Jag vill tacka min handledare Olle Torpman för råd och feedback under arbetets gång. Jag vill även tacka vänner och familj för deras stora stöd.

Referenser

- Adams, C.J. 1990. *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. New York, Bloomsbury Publishing.
- Belyaev, D.K. 1979. Destabilizing selection as a factor in domestication. *The Journal of Heredity*. 70, 301–308.
- Bjerke, T., Ødegårdtuen, T.S. & Kaltenborn, B.P. 1998. Attitudes toward animals among Norwegian children and adolescents: Species preferences. *Anthrozoös*. 11, 227–235.
- Borgi, M. & Cirulli, F. 2016. Pet face: Mechanisms underlying human-animal relationships. *Frontiers in Psychology*. 7:298.
- Bovenkerk, B., Stafleu, F., Tramper, R., Vorstenbosch, J. & Brom, F.W.A. 2003. To act or not to act? Sheltering animals from the wild: A pluralistic account of a conflict between animal and environmental ethics. *Ethics, Place and Environment*. 6, 13–26.
- Broom, D.M. 2011. A history of animal welfare science. *Acta Biotheoretica*. 59, 121–137.
- Caviola, L., Everett, J.A.C. & Faber, N.S. 2018. The moral standing of animals: Towards a psychology of speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 116, 1011–1029.
- Dawkins, M.S. 2006. Through animal eyes: What behaviour tells us. *Applied Animal Behaviour Science*. 100, 4–10.
- Delon, N. & Purves, D. 2018. Wild animal suffering is intractable. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 31, 239–260.
- Duncan, I.J.H. 2006. The changing concept of animal sentience. *Applied Animal Behaviour Science*. 100, 11–19.
- Everett, J. 2001. Environmental ethics, animal welfarism, and the problem of predation: A Bambi lover's respect for nature. *Ethics and the Environment*. 6, 42–67.
- Faria, C. & Paez, E. 2019. It's splitsville: Why animal ethics and environmental ethics are incompatible. *American Behavioral Scientist*. 63, 1047–1060.

- Francione, G.L. 2010. Animal welfare and the moral value of nonhuman animals. *Law, Culture and the Humanities*. 6, 24–36.
- Fraser, D. 2012. A "practical" ethic for animals. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 25, 721–746.
- Fraser, D. & McRae, A.M. 2011. Four types of activities that affect animals: Implications for animal welfare science and animal ethics philosophy. *Animal Welfare*. 20, 581–590.
- Garlick, S., Matthews, J. & Carter, J. 2011. Countering brutality to wildlife, relationism and ethics: Conservation, Welfare and the 'Ecoversity'. *Animals*. 1, 161–175.
- Green, R. & Giese, M. 2004. Negative effects of wildlife tourism on wildlife. I: *Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning* (Ed. K. Higginbottom). Champaign, Common Ground Publishing.
- Gunnthorsdottir, A. 2001. Physical attractiveness of an animal species as a decision factor for its preservation. *Anthrozoös*. 14, 204–215.
- Horta, O. 2010. What is speciesism? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 23, 243–266.
- Kellert, S.R. 1984. American attitudes toward and knowledge of animals: An update. I: *Advances in animal welfare science* (Ed. M.W. Fox & L.D. Mickley). Washington, D.C., The Humane Society of the United States.
- Lafollette, H. & Shanks. 1996. The origin of speciesism. *Philosophy*. 71, 41–61.
- Manfredo, M.J. 2008. *Who cares about wildlife?* Sid. 1–27. New York, Springer Press.
- Martín-López, B., Montes, C. & Benayas, J. 2007. The non-economic motives behind the willingness to pay for biodiversity conservation. *Biological Conservation*. 139, 67–82.
- Moen, O.M. 2016. The ethics of wild animal suffering. *Nordic Journal of Applied Ethics*. 10, 91–104.
- Palmer, C. 2012. The moral relevance of the distinction between domesticated and wild animals. I: *The Oxford Handbook of Animal Ethics* (Ed. T.L. Beauchamp & R.G Frey). Oxford, Oxford University Press.

- Perrine, T. 2020. Consequentialism, animal ethics, and the value of valuing. *Journal of Applied Philosophy*. 37, 485–501.
- Regan, T. 1997. The rights of humans and other animals. *Ethics & Behavior*. 7, 103–111.
- Regan, T. 2001. *Defending animal rights*. Champaign, University of Illinois Press.
- Rodogno, R. 2010. Sentientism, wellbeing, and environmentalism. *Journal of Applied Philosophy*. 27, 84–99.
- Rollin, B.E. 2019. Progress and absurdity in animal ethics. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 32, 391–400.
- Singer, P. 1975. *Animal liberation*. London, Vintage Publishing.
- Swart, J.A.A. 2005. Care for the wild: An integrative view on wild and domesticated animals. *Environmental Values*. 14, 251–263.
- Szücs, E., Geers, R., Jezierski, T., Sossidou, E.N. & Broom, D.M. 2012. Animal welfare in different human cultures, traditions and religious faiths. *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences*. 25, 1499–1506.
- Sözmen, B. 2015. Relations and moral obligations towards other animals. *Relations*. 3,2.
- Tomasik, B. 2015. The importance of wild-animal suffering. *Relations*. 3,2.
- Treves, A. & Karanth, K.U. 2003. Human-carnivore conflict and perspectives on carnivore management worldwide. *Conservation Biology*. 17, 1491–1499.
- Treves, A. & Santiago-Ávila, F.J. 2020. Myths and assumptions about human-wildlife conflict and coexistence. *Conservation Biology*. 34, 811–818.
- Waldhorn, D.R. 2019. Toward a new framework for understanding human-wild animal relations. *American Behavioral Scientist*. 63, 1080–1100.
- Wallach, A.D., Bekoff, M., Batavia, C., Nelson, M.P. & Ramp, D. 2018. Summoning compassion to address the challenges of conservation. *Conservation Biology*. 0, 1–11.
- Würbel, H. 2009. Ethology applied to animal ethics. *Applied Animal Behaviour Science*. 118, 118–127.